UN ANY AMB SUDANSA

Memòria del curs 2017-2018

Bàrbara Raubert

1. Idea i context

> *"De vegades, enlloc d'esperar el silenci per començar a treballar, només cal iniciar el moviment i ells mateixos es reuniran al seu ritme".*
> (Ana Eulate, coreògrafa)

L'associació cultural Sudansa fou creada per Lynda Miguel fa 12 anys i des d'aleshores s'ha dedicat a sacsejar les nostres escoles públiques acostant l'art coreogràfic als infants i propiciant -per a ells i per a tota la comunitat educativa- una mirada atenta cap al propi cos i l'escolta vers l'entorn en tots els seus sentits. Fins aquest moment, ja l'han viscut 5180 nens d'escoles públiques de la província de Barcelona.

La funció de l'escola, deia Marcelle Bonjour, és la de construir un veritable llenguatge, és a dir, de dotar els alumnes d'eines de comunicació social i d'expressió personal. La dansa, com a llenguatge corporal, és el lloc on s'imprimeix la personalitat més íntima de cadascú en la seva dimensió poètica; és, per tant, un territori riquíssim d'auto-exploració alhora que permet el coneixement profund de l'altre. Marcelle Bonjour fou la creadora de Danse au Coeur, l'associació que, des de 1985, va impulsar la dansa dins l'escola francesa, juntament amb un festival de danses d'infants i moltes altres activitats de formació i divulgació per estendre aquesta idea que transformaria la vivència de l'escola així com també la comprensió de la dansa de molts alumnes fins avui.

Lynda Miguel comparteix els plantejaments de Marcelle Bonjour, ella mateixa va treballar al costat de la pedagoga francesa abans d'arribar a Barcelona i engegar Sudansa, entenent que l'art és un bé públic i ens ajuda a viure millor; d'aquí la necessitat de treballar pel que anomena "democràcia cultural". El seu primer projecte amb l'associació fou a l'Hospital de Bellvitge, l'any 2007, on va organitzar una residència artística durant 9 mesos amb les ballarines i coreògrafes Ana Eulate i Constanza Brncic, a més del pintor Gabriel Schmitz.

El seu següent pas va ser cap a les escoles, a les que va oferir un apropament a la dansa a través de la creació artística amb els alumnes dirigida per un coreògraf, un treball que partia de l'art i l'experiència escènica però anava molt més enllà, en treballar cada persona i les relacions dins la comunitat.

2. Funcionament

Sudansa s'integra a un grup classe triat per l'escola, dins l'horari lectiu, en 7 sessions al llarg del curs que seran dirigides per un coreògraf i que acabaran amb una presentació pública al Mercat de les Flors. En aquestes sessions, cada creador hi aboca el seu univers personal, la seva manera de moure's, els seus referents i les seves eines, atenent a la diversitat del grup i posant per endavant la creativitat del nen. Sudansa proposa un tema de partença però és a les mans de cada coreògraf tractar-lo de la manera que millor li serveixi.

Segons les edats, les estratègies que adopten els coreògrafs per estimular l'imaginari corporal dels nens va canviant instintivament. Sense seguir cap protocol, els creadors que es dirigeixen a nens de 5 anys ho fan a partir de la il·lusió i la sorpresa, perquè saben que encara es mouen amb total espontaneïtat. A mesura que creixen aquesta espontaneïtat es va afeblint, si bé fins als 8 anys persisteix amb força la necessitat lúdica. A partir dels 10, els estereotips de gènere estan més marcats però, per contra, el diàleg que es pot establir entre uns i altres ja és de tu a tu.

També és feina del creador marcar el ritme de desenvolupament del projecte segons el seu propi mètode i procés de creació. Les 7 sessions no tenen una estructura prefixada, si bé el més habitual és que, fins passat l'hemisferi del curs, no es contempli encara el format de presentació. Abans, es treballa per arribar a un llenguatge comú, on cada nen trobi el seu propi espai i a mesura que això vagi succeint el coreògraf anirà organitzant totes les troballes. L'important és formar-se en el procés.

> *"Les meves propostes van dirigides a modificar el lloc on ells es troben, però amb els seus propis passos."* (Daniel Rosado, coreògraf)

Es podria ben bé dir que, aquí, el nen és el veritable creador. Per això el treball d'improvisació, en el qual es permet que els nens s'escullin i es mostrin lliurement, és bàsic. Es treballa el moviment natural, l'expressió espontània o, com deia la directora de l'escola Els Xiprers, Sandra Morales, el caos dins l'ordre. És un treball que engloba moltes matèries i àmbits de coneixement. Treball físic, coneixement artístic, temps musical, impuls creatiu, reforç emocional, comprensió espacial... Sempre acompanyat d'un reforç necessari lingüístic en les reflexions que tenen lloc durant i després de les sessions.

D'aquesta manera, l'individu creix i el grup creix. A través de l'art, la individualitat es pot desenvolupar i fer més present. Estratègies d'escolta i de respecte per la diferència permeten l'enfortiment de cadascun i el sentiment de pertinença al grup. Fer una coreografia coral és un repte que cadascun d'ells ha d'assumir personalment i que han de superar conjuntament.

3. Un any amb Sudansa

El tema que tria Sudansa com a idea vehiculadora de sentit i estimuladora de coneixement i creativitat marca cada curs. Temes com els quatre elements (curs 2010-2011), els haikus (curs 2011-2012), l'arquitectura (curs 2013-2014), l'amor (2014-2015) o la llibertat (curs 2015-2016) han servit per impulsar creadors i nens, en aprofundir en temes amplis o artistes concrets i mostrar la dansa com una porta d'entrada possible a tot tipus de coneixement, la dansa dins una xarxa de connexions infinita. Per al curs 2017-2018, el tema ha estat l'escultura, i alguns dels artistes que s'han precipitat en aquest torrent de possibilitats han estat Gaudí, Giacometti, Carl André, Antoni Tàpies o Jan Fabre, portant a escena figures de fang fetes pels propis alumnes, escriptures en l'aire, ombres xineses i escultures humanes.

El nombre de nens i de coreògrafs implicats en el projecte oscil·la en funció de les escoles que l'acullen, i del suport que l'organització rep i que oscil·la segons l'any. Per al curs 2017-2018, han estat 13 coreògrafs (Ana Eulate, Arantza López Medina, Olga Álvarez, Monica Extremiana, Sebastián Garcia Ferro, Ester Forment, Cecilia Colacrai, Helena Lizari, Daniel Rosado, Trinidad García Espinosa, Claudi Bombardó, Andrea Acosta, Cristina Martí Ninot, Olga Sasplugas), a més d'un pintor (Gabriel Schmitz) i un músic (Kike Cuadrado) els que s'han implicat amb les quinze escoles de la província de Barcelona que han accedit a Sudansa. En total, han estat 700 nens de la ciutat de Barcelona, de les escoles d'Educació Infantil i Primària Ciutat Comtal, El Til·ler, El Turó Blau, Enric Granados, Jacint Verdaguer, L'Esperança, Mestre Morera, Milà i Fontanals, Ramon Casas, Rius i Taulet i Rubén Darío. De fora de la ciutat: El Castellot de Castellví de la Marca, Els Alocs de Vilassar de Mar, Els Xiprers de Vallvidrera i L'Escola Montseny de Sant Just Desvern.

Per a algunes d'elles es tracta d'una novetat absoluta motivada per algun professor o a través de l'estímul del Pla de Barris i de la Fundació La Caixa, que aquest any han donat un impuls al projecte. Altres, ja són velles amigues, com l'escola Els Alocs, de Vilassar de Mar, que va néixer amb Sudansa fa 12 anys, i ha creat una pedagogia al voltant de la creativitat i la calma, i amb la dansa com a columna vertebral. Tan és així, que els alumnes d'aquesta escola que ara han començat l'educació secundària en un altre centre, han demanat de fer-hi dansa!

4. Implicats, mai duplicats

Sudansa és una trobada màgica -en paraules de Lynda Miguel- entre un artista, un mestre, i uns nens. Ningú acostuma a saber res de l'altre abans del primer encontre, i aquesta és una de les raons que fa la màgia: no hi ha apriorismes, cadascú farà la seva feina (el coreògraf fa de coreògraf; el mestre, de mestre; i els nens, de nens) i, sense repetir-ne mai la fórmula, sempre s'aconsegueix una transformació.

La relació entre coreògrafs i mestres. Els coreògrafs participants a Sudansa no tenen necessàriament una formació en pedagogia, de la mateixa manera que els mestres no la tenen en dansa. El seu rol dins de Sudansa és totalment complementari i la seva (necessària) complicitat ve donada per la voluntat de compartir el trajecte fins a fer-lo arribar a bon port, i de saber que ells també n'aprendran molt.

La complicitat és essencial perquè cadascun fa servir unes pròpies que són molt diferents, però els alumnes han de rebre-les en la mateixa direcció. El tutor té a les seves mans reforçar o desacreditar la proposta del coreògraf. El coreògraf té la capacitat de capgirar les dinàmiques habituals de classe, generar una inquietud o fins i tot conflicte, i això pot servir perquè el tutor tingui una nova visió dels seus alumnes, però també pot requerir la seva intervenció per apuntalar el grup.

El fet que el tutor ja conegui els seus alumnes i en tingui una idea feta de les seves capacitats i personalitat, pot veure's contradit amb l'expressió derivada de la proposta del coreògraf, que es presenta sense cap prejudici davant seu. Requereix obertura i generositat per part del professor per ser capaç d'acceptar aquests canvis i integrar-los en la comprensió de l'alumne.

Durant les sessions de dansa, el tutor és lliure d'observar o de participar activament com un més, oferint un model als seus alumnes. Després, el treball a l'aula entre una sessió i la següent ha de servir per donar una continuïtat a la feina amb el coreògraf i aprofitar-la per dur-la als terrenys acadèmics que així ho trobi convenient. D'aquesta manera, les dinàmiques relacionals creades (així com les traves relacionals desactivades) amb el coreògraf seran més fàcilment assimilades al treball habitual.

La relació entre coreògrafs i alumnes. Els coreògrafs que van fins a l'escola porten una manera de fer i d'estar que és ben diferent a la dinàmica escolar a la qual estan habituats els nens. La professionalitat amb la que es presenten, es mouen i parlen, genera una estranyesa, primer, i crea una curiositat, després, que és irresistible pels nens, i es veuen a ells mateixos en un diàleg de cos a cos molt proper al joc més intuïtiu, on no és possible fallar.

> *"En dansa treballem la reversibilitat i el cervell ens funciona diferent perquè anem, endarrere i endavant".* (Trinidad Garcia, coreògrafa)

Alhora, la manera que tenen els coreògrafs de dirigir-se als nens sovint va carregada de conceptes complexos que, per si sols, segurament no serien compresos pels nens però que, passant per la vivència corporal, són integrats sense cap mena de dubte. Conceptes musicals (sincronia, cànon, pausa), al voltant de la presència (escolta, quietud, expressió, articulació del cos, focus d'atenció) o sobre les relacions (auto-organització, confiança, risc) esdevenen termes d'ús comú en aquestes sessions. La idea de viatge sovint surt en el diàleg entre coreògrafs i nens. *"És el teu viatge",* deia el Sebastián García-Ferro a un alumne, *"Aventureu-vos!",* animava l'Ana Eulate al seu grup.

El desafiament és en les dues direccions. Els nens es veuen empesos a trencar amb els estereotips sobre la dansa -en relació al gènere, en relació al que és o no és dansa, en relació al que "mola o no mola" i també en relació al significat del contacte físic que comporta ballar-.

> *"No em posaré a cridar per estar per damunt vostre. Jo estic a sota i us vull fer anar més amunt"* (Mònica Extremiana, coreògrafa)

Per arribar a produir aquests canvis, el coreògraf haurà d'haver seduït aquests nens en molt poques sessions, movent els seus cossos i emocions, i també les seves pròpies.

> *"Per als nens és important que em vegin ballar sense exhibir-me. No vull ensenyar-los el que soc capaç de fer, sinó simplement deixar que el cos parli per ell mateix".* (Ana Eulate)

La relació entre coreògrafs i pares. Els pares dels alumnes també formen part de la comunitat educativa i les idees que tinguin sobre la dansa repercutiran en la predisposició dels seus fills a l'hora de ballar. Sudansa treballa aquest lligam amb tallers dirigits a totes les famílies per tal d'acostar el seu projecte i el llenguatge de la dansa a tothom. A diferència de les sessions a les aules, aquestes per a les famílies no són obligatòries per als pares, i en algunes escoles amb poca tradició en el tema, hi ha poca assistència.

Tot i així, aquí la influència també funciona en direcció oposada, dels nens cap als pares. Veure la feina feta durant l'any pels seus fills, emmarcada dins un teatre professional com el Mercat de les Flors és un element de reconeixement positiu, tant per als nens, com per als pares.

5. Les claus de la dansa

L'aportació de Sudansa a l'escola ens du a valorar les eines creatives de la dansa que, en permetre el seu desenvolupament a l'aula, sense forçar-les dins una estructura acadèmica estricte, queden reforçades pel contrast de l'entorn. Són les eines que comparteix el coreògraf a través d'un procés de creació artístic real amb els nens, un procés de sublimació que fa aflorar la seva veritat. *"No perdem la poesia!",* els demanava l'Ana Eulate als seus alumnes.

Mesurar-ne els resultats no està en la seva agenda, tot i que no seria difícil identificar uns criteris d'evolució a partir de les habilitats i potencialitats de cada nen, com ara la recerca exploratòria del moviment, la llibertat d'improvisació, la capacitat d'associar i connectar posicions i frases cinètiques, diferenciar qualitats de moviment o llegir emocions lligades al gestos. A banda d'aquesta possible graella d'evolució, hi ha unes fites que són fàcilment detectables en les sessions de Sudansa:

Arribar a un moviment significatiu. Això es produeix quan la paraula es materialitza en el cos o, a l'inrevés, en dotar de contingut un gest, o quan succeeix que certs moviments mouen certes sensacions físiques o emotives.

Prendre la iniciativa. Començar per simplement poder-se deixar anar i, més endavant, ser capaç de prendre les pròpies decisions, trobar la voluntat personal, l'impuls d'avançar des del propi eix i des de la pròpia alegria.

Valorar la individualitat i el grup alhora. Sentir que cadascun de nosaltres és un ésser complert i autònom, per bé que també som part d'un tot més gran i que cadascuna de les parts d'aquest grup té la mateixa importància, per més diferent i especial que sigui.

> *"Jo ballo perquè és el que més em diverteix. Gaudiu! Així, suau i preciós. Cadascú es fa responsable d'ell mateix, sou un grup, però cadascú és diferent i les pauses també."* (Sebastián Garcia Ferro, coreògraf)

Saber-nos cuidar. Arribar a tenir un contacte diferent amb els objectes que ens envolten, amb el propi cos i amb el dels altres, un contacte que parteix de tractar el propi cos amb respecte i saber-nos cuidar.

> *"Si ets tovet amb el terra, el terra és tovet amb tu, com passa amb les persones".* (Trinidad Garcia)

Trencar els estereotips. Acostuma a notar-se una diferència entre l'acostament al moviment entre nens i nenes, els estereotips al voltant del gènere i la dansa estan actius des de molt aviat. Desautomatitzar-los en un àmbit artístic com la dansa repercuteix posteriorment a l'esfera personal i social.

> *"M'agradaria poder trencar aquesta diferència que comença a haver-hi en aquesta edat entre els sexes. És difícil veure com un nen que ja té una estructura molt concreta, no escolliria mai una nena per ballar. És el principi de l'educació patriarcal i que no saps d'on ve. El moviment ajuda a trencar-la".* (Trinidad García)

Aprendre sobre composició. L'alumne escull i construeix un llenguatge personal amb el seu cos. El vocabulari (propi) crea un sentit que va més enllà del que la paraula és capaç de dir, ja que el moviment suggereix, evoca, relaciona les parts amb el tot, l'individu amb el que l'envolta. Es treballen els contraris, la repetició, la ruptura, la variació, l'ampliació i la desaparició, i el coreògraf acompanya el nen en l'elecció del lèxic i de la sintaxi, per tal que l'organització doni el sentit volgut. Composar és passar de l'agitació al discerniment d'aquesta afectació.

Passar del descobriment personal a la capacitat de crear màgia pels altres. El moviment conté l'empremta de la persona que el crea i l'interpreta, de manera que li serveix pel seu propi descobriment i també de cara als altres. La metamorfosi que va del gest quotidià al gest ballat amb sentit, significa entendre's un mateix abans que partir de cap història. A diferència de l'expressió corporal, la dansa treballa la unicitat en un nivell poètic, i aquesta és la màgia que permet que cadascú es descobreixi a un mateix mentre mira ballar els altres.

Entrar en un món professional diferent. Hi ha molts nens que no han anat mai al teatre i, fins i tot els que hi han anat, segurament no coneguin totes les feines i professions que entren en funcionament des de la concepció d'una obra fins a la seva presentació en un teatre. Sudansa els dona a tots ells l'oportunitat de formar-ne part i veure'ls de ben a prop.

> *"Us proposo que a classe aneu escrivint la seqüència per tenir l'estructura molt clara. Així la digeriu i la tindreu integrada en les vostres cèl·lules. I la setmana que ve, com que estarà a les nostres cèl·lules, ja formarà part de nosaltres, serem la peça, i podrem només ballar".* (Mónica Extremiana)

6. Per continuar aprenent

Cada cop que entro en una aula on estan fent Sudansa és com entrar en un planeta d'una constel·lació molt propera, perquè tot és molt similar al de l'escola, però és diferent: el temps hi flueix més ràpid i el llenguatge primer és el del cos i el segon el del riure. Un món que es veu amb les llums apagades del teatre o amb els ulls tancats dels nens quan ballen fent voltes, amb el plaer del mareig i la foscor del desconegut. Però també és un planeta que té el sol de la il·lusió, l'escalfor de l'activitat física i la llum del descobriment.

Soc al gimnàs d'una escola, en plena sessió de Sudansa. Tot el grup balla, implicat totalment amb la proposta de l'Ana Eulate, menys un nen, que mica en mica es va quedant enrere i decideix que no vol participar. S'ha assegut al meu costat i m'hi atanso, però no vol parlar amb mi. La mestra em fa un senyal perquè el deixi, després m'explica que té problemes a casa, que està enfadat amb el món i costa de mantenir-lo dins el grup. Al cap d'una estona, ell mateix s'aixeca i demana d'entrar en el joc. De seguida comença a moure's i riu, tocant-se amb els seus companys, i corre mentre els altres corren darrere seu.

Cada cop que entres en una aula on estan fent Sudansa és un planeta diferent perquè cada creador hi porta el seu paisatge personal, i els nens també són tots diferents, de manera que les regles, per força, canvien, i no es pot fer res que sigui a la força. Però el que sí que tenen en comú tots aquests planetes és la dèria que s'hi respira per la creació i un ambient que facilita un procés real de creixement, on el paper de l'artista és el d'estimular i guiar els nens amb les eines de creació escènica i de pensament corporal que el fan únic com a artista i que saben trobar allò que és únic en cada nen.

És cert que 7 sessions són poques hores per desenvolupar un projecte pedagògic i de creació complert i, tanmateix, any rere any, el resultat escènic i, més important encara, els canvis que s'operen en els alumnes a través d'aquest procés, són molt valuosos. Que els responsables a les escoles vulguin continuar implicats a Sudansa, així ho demostra, i que les escoles interessades en formar-ne part continuï creixent, també. Això no significa que un major nombre de sessions i la implicació de més d'un coreògraf en cada grup com a observador puntual, per exemple, per intercanviar coneixements i impressions, fos més gratificant per a tots.

Ara la proposta de moviment és per grups i tots ballen alhora vigilant els seus companys, amb autonomia. L'Ana Eulate identifica una nena amb la cara llarga i l'agafa pel braç, li pregunta si li passa res. Ella diu que no i s'integra de nou al seu grup. Sembla com un núvol passatger, ara torna a sortir el sol. Els del seu grup acaben rodant pel terra, els uns sobre els altres, abraçats riuen.